

Κατάλογος ελέγχου για την ανίχνευση προβλημάτων συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΝΩΛΙΤΣΗΣ
ΕΥΦΗΜΙΑ ΤΑΦΑ
Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η κατασκευή ενός καταλόγου ελέγχου για την ανίχνευση προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και η διερεύνηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών του καταλόγου. Οι παιδαγωγοί 44 προσχολικών τάξεων συμπλήρωσαν τον Κατάλογο Ελέγχου Συμπεριφοράς στην Προσχολική Ηλικία (ΚΕΣΠΗ) για 220 παιδιά ηλικίας 4-6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε δημόσια νηπιαγωγεία δύο πόλεων της Κρήτης. Η ανάλυση των κύριων συνιστωσών έδειξε ότι ο ΚΕΣΠΗ συγκροτείται από τέσσερις παράγοντες: Διασπαστική συμπεριφορά, Απομόνωση/Ανωριμότητα, Άγχος/Ανασφάλεια, Ψυχοσωματικά προβλήματα. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι η αξιοπιστία μεταξύ των δύο βαθμολογητών και η εσωτερική συνέπεια του ΚΕΣΠΗ ήταν υψηλού βαθμού. Επίσης, η συχνότητα με την οποία εμφανίζονται τα προβλήματα συμπεριφοράς δεν επηρεάστηκε από την ηλικία των παιδιών, ενώ το είδος των προβλημάτων συμπεριφοράς επηρεάστηκε από το φύλο των παιδιών. Συγκεκριμένα, το αγόρια φαίνεται να εκδηλώνουν συχνότερα προβλήματα εξωτερικής απ' ό,τι τα κορίτσια.

Λέξεις-κλειδιά: Προβλήματα συμπεριφοράς, Προσχολική ηλικία, Κατάλογος Ελέγχου.

Εισαγωγή

Η προσχολική ηλικία είναι μια ευδιάκριτη περίοδος της ανάπτυξης του ανθρώπου, με πολλές αλλαγές και έντονο αναπτυξιακό ρυθμό (Κρασσανάκης, 2003). Οι εντυπωσιακές αλλαγές, όμως, στην ανάπτυξη προκαλούν αρκετά συχνά στα μικρά παιδιά διάφορες μορφές συμπεριφοράς ενοχλητικές για τους ενήλικους, όπως επιθετικότητα, θυμό, απείθεια, φόβο (Καλαντζή-Αζίζι & Μπεζεβέγκης, 1990). Αυτές οι μορφές συμπεριφοράς συναντώνται αρκετά συχνά στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας (Sprafkin, Volpe, Gadow, Nolan, & Kelly, 2002), και για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εάν αποτελούν μία συμπεριφορά προβληματική ή εάν είναι

απλώς ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της ηλικίας τους (Campbell, 1990). Επίσης, πολλές φορές η συμπεριφορά των μικρών παιδιών επηρεάζεται και από το περιβάλλον στο οποίο ζουν, με αποτέλεσμα μορφές συμπεριφοράς οι οποίες αξιολογούνται ως προβληματικές σε ένα πολιτισμικό περιβάλλον μπορεί να θεωρούνται φυσιολογικές σε ένα άλλο (Greenfield & Suzuki, 1998. Herbert, 1992). Ωστόσο, σχετικά πρόσφατες μελέτες από διάφορα κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια (McGuire & Richman, 1986a, 1986b. Richman, Stevenson, & Graham, 1982. Μαλικιώση-Λοϊζου & Γιαλαμάς, 2001) έχουν δείξει ότι το ποσοστό των παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα συμπεριφοράς είναι αρκετά υψηλό. Συγκεκριμένα, η Campbell (1995) υποστήριξε

ότι το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 10%-15%.

Τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως και εκείνα των παιδιών σχολικής ηλικίας, συνήθως κατηγοριοποιούνται σε δύο μεγάλες ομάδες: στα προβλήματα *εξωτερίκευσης* και στα προβλήματα *εσωτερίκευσης* (Hinshaw, Han, Erhardt, & Huber, 1992. Thomas & Guskin, 2001). Τα προβλήματα εξωτερίκευσης χαρακτηρίζονται από συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όπως επιθετικότητα, θυμό ή αρνητισμό, ενώ τα εσωτερίκευσης χαρακτηρίζονται από προβλήματα αναστολής, όπως άγχος, δειλία και φόβο (Campbell, 1995. Hinshaw et al., 1992. Lutz, Fantuzzo, & McDermott, 2002. Richman et al., 1982).

Το είδος και η συχνότητα των συμπτωμάτων αυτών φαίνεται να σχετίζονται με το φύλο των παιδιών. Τα αγόρια, συγκρινόμενα με τα κορίτσια, φαίνεται να εμφανίζουν περισσότερο προβλήματα *εξωτερίκευσης* (Παπαθεοφίλου, Σώκου-Μπάδα, Μιχελογιάννης, & Παντελάκης, 1989. Roussos, Karantanos, Richardson, Hartman et al., 1999), ενώ στα κορίτσια η προβληματική συμπεριφορά εκδηλώνεται συνήθως με τη μορφή των προβλημάτων αναστολής (Καλαντζή-Αζίζι & Μπεζεβέγκης, 1990. Παπαθεοφίλου & συν., 1989). Τα ερευνητικά αποτελέσματα για τις διαφυλικές αυτές διαφορές στην προσχολική ηλικία φαίνονται να είναι αντιφατικά. Ορισμένες μελέτες με παιδιά προσχολικής ηλικίας υποστήριξαν ότι υπάρχουν διαφορές κυρίως στα προβλήματα *εξωτερίκευσης* και λιγότερο στα προβλήματα *εσωτερίκευσης* (Lumley, McNeil, Herschell, & Bahl, 2002. Lutz et al., 2002. McGuire & Richman, 1986a. Prior, White, Merrigan, & Adler, 1998. Sourander, 2001), ενώ άλλες μελέτες δε διαπίστωσαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων (Richman et al., 1982. Campbell, 1995).

Σε πολλές περιπτώσεις η προβληματική συμπεριφορά των παιδιών φαίνεται να παρουσιάζει συστηματική μείωση με την πάροδο του χρόνου (Καλαντζή-Αζίζι & Μπεζεβέγκης, 1990). Ωστόσο, υπάρχουν διάφορα προβλήματα συμπεριφοράς τα οποία, εάν δεν αντιμετωπιστούν κατάλληλα

κατά την προσχολική ηλικία, τότε εδραιώνονται και είναι πιθανό να παραμείνουν έως την παιδική (Richman et al., 1982) ή και την εφηβική ηλικία (Peterson, 1987). Επίσης, η ανεπαρκής αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς κατά την προσχολική ηλικία ενδέχεται να οδηγήσει πολλά παιδιά στη σχολική αποτυχία, αφού τα προβλήματα συμπεριφοράς φαίνεται να σχετίζονται με την επίδοση των παιδιών στο σχολείο (Παπαθεοφίλου & συν., 1989. Χατζηχρήστου & Ηορί, 1991). Άλλωστε οι συνέπειες των διάφορων προβλημάτων, ιδιαίτερα η παρεμπόδιση της ανάπτυξης του παιδιού ή της ομαλής προσαρμογής του στο περιβάλλον του σχολείου και της κοινωνίας, είναι οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται η πρώτη παρέμβαση (Bailey & Wolery, 1992. Τάφα, 1997). Όσο πιο έγκαιρα εντοπιστεί και διαγνωστεί ένα πρόβλημα τόσο πιο αποτελεσματική είναι και η αντιμετώπισή του (De Moor, Τζουριάδου, Van Waesberghe, & Κοντοπούλου, 1998).

Τα προβλήματα συμπεριφοράς των μικρών παιδιών είναι εμφανή όχι μόνο στο οικογενειακό περιβάλλον αλλά και στην προσχολική τάξη. Εκδηλώσεις προβληματικής συμπεριφοράς παρατηρούνται συχνά στην προσχολική τάξη, όπως, για παράδειγμα, επιθετικότητα, υπερκινητικότητα, ανυπακοή, ανωριμότητα, δειλία, φόβος ή απομόνωση. Τέτοιες εκδηλώσεις προβληματικής συμπεριφοράς καλούνται πολύ συχνά οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας να τις εντοπίσουν και να τις αντιμετωπίσουν.

Η ανίχνευση (screening) των διαφόρων προβλημάτων συμπεριφοράς που εκδηλώνουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι δύσκολο να επιτευχθεί χωρίς τη χρήση των κατάλληλων διαγνωστικών μέσων. Επειδή, μάλιστα, η διαδικασία της ανίχνευσης δεν απαιτεί μια εκτεταμένη και σε βάθος διάγνωση, υποστηρίζεται ότι τα όργανα που θα χρησιμοποιηθούν από τους εκπαιδευτικούς για την ανίχνευση της προβληματικής συμπεριφοράς στην τάξη πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστα και πιο έγκυρα. Έτσι θα αποφευχθούν πιθανά λάθη (Sprodek & Saracho, 1994). Ειδικότερα, προηγούμενες με-

λέτες έχουν δείξει ότι, όταν οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας δε χρησιμοποιούν ειδικές κλίμακες αξιολόγησης για να εκτιμήσουν τα προβλήματα συμπεριφοράς, τότε αφενός οι εκτιμήσεις τους φαίνεται να μην είναι ακριβείς και αμερόληπτες (Fantuzzo, Stoitzfus, Lutz, Hamlet, Balraj, Turner, & Mosca, 1999), αφετέρου οι ίδιοι δυσκολεύονται να εντοπίσουν ένα παιδί με προβλήματα συμπεριφοράς εάν αυτά τα προβλήματα δε συνοδεύονται και από άλλες αναπτυξιακές διαταραχές, όπως είναι οι γλωσσικές δυσκολίες (Stow, Arnold, & Ortiz, 2000. Μαωλίτσης, 2002).

Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται διάφορα μέσα ανίχνευσης των προβλημάτων συμπεριφοράς παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως ερωτηματολόγια (questionnaires) (Rutter, 1967), κλίμακες εκτίμησης (rating scales) (Conners, 1990. Gresham & Elliott, 1990. Walker, 1973) ή κατάλογοι ελέγχου (check-lists) (Achenbach & Edelbrock, 1981. Behar & Stringfield, 1974. Kohn, 1988. McDermott, 1993. Merrell, 1998). Οι κατάλογοι ελέγχου, σε συνδυασμό με την άμεση παρατήρηση, φαίνεται να είναι από τις πλέον χρησιμοποιούμενες μεθόδους αξιολόγησης στην προσχολική ηλικία (Γεωργούσης, 1995). Μάλιστα, οι κατάλογοι ελέγχου μπορούν να χρησιμοποιηθούν εύκολα και αποτελεσματικά σε επιδημιολογικές μελέτες, στις οποίες διερευνάται ένας μεγάλος πληθυσμός παιδιών, προκειμένου να εντοπιστούν εκείνα που παρουσιάζουν προβλήματα.

Συνήθως οι κατάλογοι ελέγχου που χρησιμοποιούνται ευρέως για την ανίχνευση της προβληματικής συμπεριφοράς περιλαμβάνουν μια σειρά συμπτωμάτων ψυχιατρικών διαταραχών [βλέπε, για παράδειγμα, τον Κατάλογο Ελέγχου Συμπεριφοράς Παιδιού (Child Behavior Checklist - CBCL) (Achenbach & Edelbrock, 1981)]. Στους καταλόγους αυτούς οι ενήλικοι καλούνται να σημειώσουν εάν τα παιδιά παρουσιάζουν ή δεν παρουσιάζουν κάποιο συγκεκριμένο σύμπτωμα. Ωστόσο, όπως υποστηρίζουν η Lutz και οι συνεργάτες της (2002), οι κατάλογοι ελέγχου οι οποίοι περιλαμβάνουν συμπτώματα

ψυχιατρικών διαταραχών έχουν χαρακτηριστεί ως ακατάλληλα εργαλεία για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, επειδή κατά την αξιολόγηση δε λαμβάνουν υπόψη το περιβάλλον στο οποίο παρουσιάζεται καθένα σύμπτωμα προβληματικής συμπεριφοράς.

Οι McGuire και Richman (1986a) έχουν δημιουργήσει έναν κατάλογο ελέγχου ο οποίος περιγράφει με αρκετά ακριβή τρόπο ορισμένα προβλήματα συμπεριφοράς τα οποία εμφανίζουν παιδιά προσχολικής ηλικίας σε διάφορες καταστάσεις στην τάξη. Στον κατάλογο αυτό οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας καλούνται να σημειώσουν όχι μόνο εάν το παιδί παρουσιάζει ή δεν παρουσιάζει ένα συγκεκριμένο σύμπτωμα προβληματικής συμπεριφοράς αλλά ταυτόχρονα να εκτιμήσουν τη συχνότητα και να καταγράψουν τις συνθήκες στις οποίες παρουσιάζεται το συγκεκριμένο πρόβλημα. Οι παιδαγωγοί δηλαδή πρέπει, από άλλες εναλλακτικές επιλογές, να διακρίνουν και να επισημάνουν την κατάσταση που προκαλεί στο παιδί την εμφάνιση του συγκεκριμένου προβλήματος στην τάξη. Με αυτό τον τρόπο κάθε ερώτηση του καταλόγου ελέγχου που απαντάται από το δάσκαλο παρέχει πληροφορίες τόσο για τη συχνότητα όσο και για τη σοβαρότητα του συγκεκριμένου προβλήματος.

Ενώ στο διεθνή επιστημονικό χώρο χρησιμοποιούνται διάφοροι κατάλογοι ελέγχου για την ανίχνευση προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά της προσχολικής ηλικίας, στην Ελλάδα, απ' ό,τι γνωρίζουμε, δεν έχουν μέχρι τώρα αναπτυχθεί τέτοιοι κατάλογοι. Με άλλα λόγια, υπάρχει έλλειψη καταλόγων ελέγχου της προβληματικής συμπεριφοράς μεταφρασμένων στην ελληνική γλώσσα ή κατασκευασμένων με βάση δεδομένα τα οποία έχουν ληφθεί από τον πληθυσμό των ελληνοπόντων προσχολικής ηλικίας. Έχουν, βεβαίως, μεταφραστεί και χρησιμοποιηθεί όργανα αξιολόγησης της προβληματικής συμπεριφοράς σε διάφορες δημοσιευμένες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στον ελληνικό χώρο, αλλά σε αυτές τις μελέτες το δείγμα αποτελούνταν από παιδιά σχολικής ή εφηβικής και όχι προσχολικής

ηλικίας¹ (βλ., για παράδειγμα, Καλαντζή-Αζίζι & Μπεζεβέγκης, 1990. McDonald, Tsiantis, Achenbach, Motti-Stefanidi, & Richardson, 1995. Motti-Stefanidi, Tsiantis, & Richardson 1993. Παπαθεοφίλου & συν., 1989. Παρασκευόπουλος & Γιαννίτσας, 1999. Παρασκευόπουλος & Λεούση, 1970. Roussos et al., 1999. Tsiantis, Motti-Stefanidi, Richardson, Schmeck, & Poustka, 1994). Επομένως είναι επιτακτική ανάγκη η κατασκευή ενός ανάλογου οργάνου για παιδιά προσχολικής ηλικίας, ώστε οι παιδαγωγοί να μπορούν να αξιολογούν την παιδική συμπεριφορά μέσα στην προσχολική τάξη με έναν περισσότερο αξιόπιστο και έγκυρο τρόπο από αυτόν της εμπειρικής παρατήρησης που συνήθως χρησιμοποιούν. Το κενό αυτό φιλοδοξεί να καλύψει η συγκεκριμένη εργασία.

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η κατασκευή ενός καταλόγου ελέγχου για την ανίχνευση προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας 4-6 ετών και η διερεύνηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών του καταλόγου. Ειδικότερα εξετάζεται: (α) η αξιοπιστία μεταξύ βαθμολογητών και η εσωτερική συνέπεια του καταλόγου ελέγχου, (β) η εγκυρότητα της εννοιολογικής κατασκευής και η φαινομενική εγκυρότητα του καταλόγου, (γ) η σχέση των προβλημάτων συμπεριφοράς που αξιολογούνται με τον κατάλογο ελέγχου με την ηλικία και το φύλο των παιδιών του δείγματος.

Μέθοδος

Δείγμα

Το δείγμα της μελέτης αυτής συγκροτήθηκε

από 220 παιδιά (106 κορίτσια και 114 αγόρια) ηλικίας 4-6 ετών ($M = 67.4$ μηνών και $T.A. = 5.7$ μηνών), τα οποία φοιτούσαν σε δημόσια νηπιαγωγεία των πόλεων Ηρακλείου και Ρεθύμνου της Κρήτης. Από το σύνολο του αριθμού των νηπιαγωγείων των δύο πόλεων επιλέχθηκαν με βάση τον πίνακα των τυχαίων αριθμών 20 νηπιαγωγεία, στο καθένα από τα οποία λειτουργούσαν δύο ή τρία τμήματα, δηλαδή 44 συνολικά προσχολικές τάξεις. Στη συνέχεια από καθεμία από αυτές τις 44 προσχολικές τάξεις επιλέχθηκαν τυχαία 5 παιδιά με βάση τον πίνακα των τυχαίων αριθμών.

Σχεδιασμός του Καταλόγου Ελέγχου

Ο Κατάλογος Ελέγχου Συμπεριφοράς στην Προσχολική Ηλικία (ΚΕΣΠΗ) της παρούσας μελέτης σχεδιάστηκε με βάση τα προβλήματα συμπεριφοράς που παρουσιάζουν παιδιά ηλικίας 4-6 ετών (Campbell, 1990) και βασίστηκε στον Κατάλογο Ελέγχου για την Προσχολική Συμπεριφορά (Preschool Behavior Checklist - PBCL) των McGuire και Richman (1986a). Ο ΚΕΣΠΗ περιλαμβάνει 25 ερωτήσεις. Οι 24 ερωτήσεις προσδιορίζουν αντίστοιχα 24 μορφές συμπεριφοράς, ενώ στην 25^η ζητείται από την παιδαγωγό η συνολική αξιολόγηση και εκτίμηση του κατά πόσο θεωρεί «βέβαιη», «πιθανή» ή «καθόλου» ανησυχητική τη συμπεριφορά του παιδιού.

Οι 17 από τις 24 πρώτες ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ βασίστηκαν² σε αντίστοιχες ερωτήσεις του PBCL. Οι υπόλοιπες 7 ερωτήσεις διαμορφώθηκαν από τους ερευνητές, οι οποίοι άντλησαν τα θέματά τους από άλλες συναφείς κλίμακες αξιολόγησης προβλημάτων συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία, όπως οι ακόλουθες: Κλίμακα

1. Εξαίρεση αποτελεί η προκαταρκτική εργασία των Ζαφειροπούλου, Αργυρακούλη, Ρούση, Αγγελοσοπούλου, Γεωργίου και Μενεγάτου (2003) για την προσαρμογή στον ελληνικό χώρο του Preschool Behavior Checklist, η οποία ανακοινώθηκε στο 9ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, αλλά τα αναλυτικά αποτελέσματά της δεν έχουν δημοσιευθεί ακόμα.

2. Σημειώνεται ότι οι 17 αυτές ερωτήσεις δεν αποτελούν απλή μετάφραση των αντίστοιχων ερωτήσεων του PBCL αλλά προσαρμόστηκαν και τροποποιήθηκαν κατάλληλα, έτσι ώστε το σύνολο των 24 ερωτήσεων να εμφανίζει μία ομοιόμορφη δομή.

για τη Συμπεριφορά του Παιδιού (Child Behavior Scale – CBS) (Ladd & Profilet, 1996), Ερωτηματολόγιο για την Ανίχνευση της Συμπεριφοράς (Behavior Screening Questionnaire – BSQ) (Richman et al., 1982), Κατάλογος Ελέγχου Συμπεριφοράς Παιδιού (Child Behavior Checklist – CBCL) (Achenbach & Edelbrock, 1981), Ερωτηματολόγιο για την Προσχολική Συμπεριφορά (Preschool Behavior Questionnaire – PBQ) (Behar & Stringfield, 1974).

Όλες οι ερωτήσεις διαμορφώθηκαν και προσαρμόστηκαν κατάλληλα για να αξιολογούν προβλήματα συμπεριφοράς παιδιών ηλικίας 4-6 ετών, όπως αυτά παρουσιάζονται σε μια προσχολική τάξη ελληνικών νηπιαγωγείων. Για το λόγο αυτό δε συμπεριελήφθησαν στον ΚΕΣΠΗ ερωτήσεις που αφορούν μορφές συμπεριφοράς παιδιών μικρότερης ηλικίας, όπως η ενούρηση, η εγκόπριση, η άρνηση γλωσσικής επικοινωνίας. Συμπεριελήφθησαν, όμως, ερωτήσεις για μορφές προβληματικής συμπεριφοράς όπως η δυσκολία τήρησης σειράς, η ψευδολογία, η κλοπή, οι σωματικές ενοχλήσεις, η χυδαιολογία, οι άσεμνες χειρονομίες –μεταξύ αυτών και η προσβλητική για την ελληνική κουλτούρα «μούντζα», που εμφανίζονται κατά την ηλικία των 4-6 ετών.

Ο ΚΕΣΠΗ δεν περιλαμβάνει σειρά συμπτωμάτων ψυχιατρικών διαταραχών για να σημειώνουν οι εκπαιδευτικοί εάν τα παιδιά τα παρουσιάζουν ή δεν τα παρουσιάζουν (να σημειώνουν δηλαδή εάν ένα παιδί είναι «κλέφτης», «υπερκινητικό» ή «κλαψιάρικο»). Αντίθετα, ο ΚΕΣΠΗ περιγράφει διάφορα φαινόμενα συμπεριφοράς τα οποία εμφανίζονται σε ποικίλες καταστάσεις μέσα στην τάξη, με διαφορετική συχνότητα. Οι παιδαγωγοί δηλαδή, για να συμπληρώσουν τον ΚΕΣΠΗ, πρέπει να επιλέξουν για κάθε μορφή συμπεριφοράς μία από τις συνήθως τρεις εναλλακτικές περιγραφές οι οποίες προσδιορίζουν τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται. Μάλιστα, όπου κρίθηκε απαραίτητο, οι εκφράσεις «συχνά» ή «μερικές φορές» συμπληρώνονται για να εξηγήσουν τη συχνότητα εμφάνισης της συμπεριφοράς: για παράδειγμα, αναφέρεται «τουλάχιστον 2 φορές την ημέρα και κάθε μέρα» ή

«2-3 φορές την εβδομάδα» (βλέπε ολόκληρο τον ΚΕΣΠΗ στο Παράρτημα).

Βαθμολόγηση του ΚΕΣΠΗ: Καθεμία από τις 24 ερωτήσεις βαθμολογήθηκε με 0, 1 ή 2. Στις ερωτήσεις που περιγράφουν τρεις εναλλακτικές μορφές συμπεριφοράς η βαθμολογία εξαρτάται από την επιλογή που κάνει η παιδαγωγός. Εάν η παιδαγωγός δηλαδή επέλεγε την πρώτη πρόταση, η οποία περιγράφει τη μορφή συμπεριφοράς με το σοβαρότερο βαθμό απόκλισης από την αναμενόμενη φυσιολογική συμπεριφορά, το παιδί λάμβανε το βαθμό 2. Εάν η παιδαγωγός επέλεγε τη δεύτερη πρόταση, η οποία περιγράφει τη μορφή συμπεριφοράς με το μέτριο βαθμό απόκλισης από την αναμενόμενη φυσιολογική συμπεριφορά, το παιδί λάμβανε το βαθμό 1. Ενώ, εάν η παιδαγωγός επέλεγε την τρίτη πρόταση, η οποία περιγράφει την αναμενόμενη φυσιολογική μορφή συμπεριφοράς, το παιδί λάμβανε το βαθμό 0. Με άλλα λόγια, η αναμενόμενη φυσιολογική μορφή συμπεριφοράς στις ερωτήσεις αυτές περιγράφεται πάντα στην τρίτη πρόταση. Για το λόγο αυτό όσο μικρότερη είναι η βαθμολογία που συγκεντρώνει ένα παιδί στον ΚΕΣΠΗ τόσο πλησιέστερα βρίσκεται στην αναμενόμενη φυσιολογική συμπεριφορά.

Στην 1^η, στην 6^η και στη 18^η ερώτηση, στις οποίες περιγράφονται τέσσερις εναλλακτικές μορφές συμπεριφοράς, η βαθμολόγηση έγινε ως εξής: Στην 1^η ερώτηση, που αφορά το επίπεδο ενεργητικότητας του παιδιού, δόθηκε ο βαθμός 2 τόσο στην απάντηση με το υψηλό επίπεδο ενεργητικότητας (υπερκινητικότητα) όσο και στην απάντηση με το πολύ χαμηλό επίπεδο ενεργητικότητας (νωχελικότητα). Ομοίως, στη 18^η ερώτηση, η οποία αναφέρεται σε προβλήματα όρεξης για φαγητό, δόθηκε ο βαθμός 2 τόσο στην απάντηση της συχνής άρνησης του φαγητού (ανορεξία) όσο και στην απάντηση της συχνής επιθυμίας του παιδιού για μεγάλες ποσότητες φαγητού (βουλιμία). Στην 6^η ερώτηση, η οποία αναφέρεται σε γλωσσικά προβλήματα, η απάντηση «δε μιλάει ελληνικά με ευφράδεια αλλά μιλάει άλλη γλώσσα» βαθμολογήθηκε με 0. Στην ερώτηση 24, η οποία αναφέρεται σε διάφο-

ρες συνήθειες, το παιδί έπαιρνε βαθμό ανάλογα με τη συχνότητα εμφάνισης έστω και μίας από τις περιγραφόμενες συνήθειες. Συνολικά η μέγιστη δυνατή βαθμολογία για ένα παιδί ήταν 48.

Διαδικασία

Ο ΚΕΣΠΗ δόθηκε αρχικά σε 5 παιδαγωγούς προσχολικής ηλικίας, οι οποίες εκτίμησαν τη γλωσσική διατύπωση και το βαθμό κατανόησης κάθε ερώτησης. Στη συνέχεια, τους τελευταίους μήνες (Απρίλιο – Μάιο) του σχολικού έτους 2001-2002 οι παιδαγωγοί των 44 προσχολικών τάξεων συμπλήρωσαν τον ΚΕΣΠΗ για καθένα από τα 5 παιδιά της τάξης τους³. Επιλέχθηκε το τέλος του σχολικού έτους ώστε η χρονική διάρκεια της επαφής των παιδαγωγών με τα παιδιά να είναι η μέγιστη δυνατή και επομένως η παρατήρηση και η εκτίμηση της συμπεριφοράς τους να είναι πληρέστερες.

Επίσης, για να ελεγχθεί η αξιοπιστία μεταξύ των βαθμολογητριών, ο Κατάλογος Ελέγχου συμπληρώθηκε δύο φορές, δηλαδή από δύο διαφορετικές παιδαγωγούς, για 50 από τα υποκείμενα, τα οποία φοιτούσαν σε προσχολικές τάξεις διευρυμένου ωραρίου που επιλέχθηκαν τυχαία. Ο ΚΕΣΠΗ δινόταν χωριστά στις δύο παιδαγωγούς της ολοήμερης τάξης και τον συμπλήρωναν ανεξάρτητα η μία από την άλλη και χωρίς συνεργασία. Συνολικά 20 παιδαγωγοί συμμετείχαν σε αυτή τη διαδικασία και καθεμία συμπλήρωσε τον ΚΕΣΠΗ για 5 υποκείμενα. Τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής αναφέρονται παρακάτω αναλυτικά. Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι για τα 50 αυτά υποκείμενα χρησιμοποιήσαμε τη βαθμολογία της πρώτης βαθμολογήτριας (της παιδαγωγού του πρωινού προγράμματος) όταν πραγματοποιήσαμε την ανάλυση των αποτελεσμάτων για το σύνολο του δείγματος ($N = 220$).

Επιλέχθηκε η πρώτη βαθμολογήτρια επειδή η αξιολόγηση όλων των υποκειμένων έγινε από τις παιδαγωγούς του πρωινού προγράμματος.

Αποτελέσματα

Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες και επιλογή σημείου διαχωρισμού

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις της συχνότητας εμφάνισης των μορφών συμπεριφοράς που περιγράφονται στον ΚΕΣΠΗ. Τα συχνότερα προβλήματα που εμφανίζουν τα παιδιά ηλικίας 4-6 ετών, όπως αναφέρουν οι παιδαγωγοί τους, φαίνεται να είναι η «απόρριψη από συνομηλίκους», η «υπερκινητικότητα – νωχελικότητα» και η «δυσκολία τήρησης σειράς», ενώ τα λιγότερο συχνά προβλήματα φαίνεται να είναι η «τάση για κλοπή», οι «σωματικές ενοχλήσεις», η «τάση για καταστροφή αντικειμένων» και ο «τρόμος/φόβος».

Μια πρακτική χρησιμότητα ενός τέτοιου ψυχομετρικού εργαλείου είναι ο καθορισμός ενός σημείου στην κλίμακα που λειτουργεί ως διαγνωστικό κριτήριο διαχωρισμού των παιδιών σε εκείνα που παρουσιάζουν και σε εκείνα που δεν παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς. Η επιλογή του σημείου τομής (cut-off point) και η αξιολόγηση του διαγνωστικού κριτηρίου πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις παραμέτρους τόσο της «ευαισθησίας» (sensitivity) όσο και της «ειδικότητας» (specificity). *Ευαισθησία* είναι η ικανότητα του κριτηρίου να εντοπίζει τα παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς (hit rate) και *ειδικότητα* η ικανότητά του να μην «ενοχοποιεί» ως παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς εκείνα τα οποία δεν παρουσιάζουν παρόμοια προβλήματα (false alarm). Για την επιλογή του σημείου εκείνου που

3. Όλες οι παιδαγωγοί που συμμετείχαν στο τυχαίο δείγμα μας ήταν γυναίκες.

4. Στην 1η ερώτηση, η οποία αναφέρεται στο κείμενο ως «υπερκινητικότητα – νωχελικότητα», αξιολογείται ταυτόχρονα το πρόβλημα της υπερκινητικότητας ή της νωχελικότητας του παιδιού, όπως ακριβώς αξιολογείται και στο PBCL των McGuire και Richman (1986a).

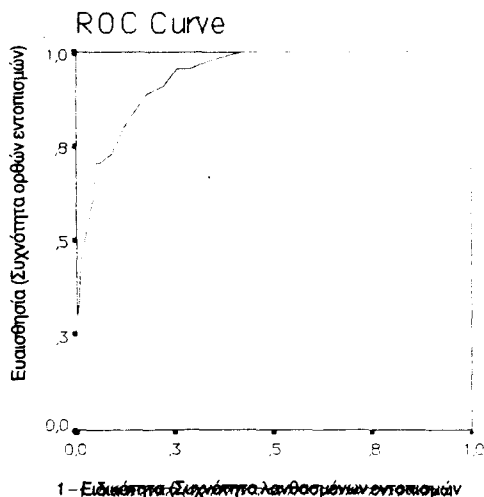
Πίνακας 1
Μέσοι όροι (Μ) και τυπικές αποκλίσεις (Τ.Α.) της συχνότητας εμφάνισης των μορφών συμπεριφοράς του ΚΕΣΠΗ στα 220 υποκείμενα

α/α	Ερωτήσεις	Μ	Τ.Α.
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	0.46	0.74
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	0.55	0.62
3	Διάσπαση προσοχής	0.40	0.59
4	Ανυπακοή/απειθεία	0.40	0.66
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.33	0.57
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.21	0.47
7	Εκρήξεις θυμού	0.35	0.51
8	Μοναχικότητα	0.23	0.50
9	Ευαισθησία	0.29	0.54
10	Εριστικές τάσεις	0.34	0.54
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.16	0.44
12	Γκρίνια	0.17	0.42
13	Τάση να ενοχλείς του άλλους	0.35	0.58
14	Απομόνωση από παιδαγωγούς	0.24	0.54
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.16	0.43
16	Τρόμος/φόβος	0.16	0.42
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.44	0.64
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.34	0.65
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.21	0.47
20	Ψευδολογία	0.22	0.49
21	Τάση για κλοπή	0.05	0.22
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.14	0.37
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.19	0.43
24	Διάφορες συνήθειες	0.27	0.53
Συνολική βαθμολογία ΚΕΣΠΗ		6.68	6.92

εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες του ερευνητή ως προς τις δύο αυτές σημαντικές παραμέτρους χρησιμοποιείται η καμπύλη ROC (Receiver-Operating Characteristic Curve), στην οποία απεικονίζονται η ευαισθησία και η ειδικότητα κάθε πιθανού σημείου διαχωρισμού (Kantowitz, Roediger III, & Elmes, 1988). Στην παρούσα μελέτη πρωταρχικό μέλημα για την επιλογή του σημείου τομής ήταν η υψηλού βαθμού ειδικότητα, έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα να στιγματισθεί ένα παιδί ως παιδί με προβλήματα

συμπεριφοράς ενώ δεν παρουσιάζει παρόμοια προβλήματα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την καμπύλη ROC (βλέπε Σχήμα 1), επιλέξαμε το βαθμό 14 ως σημείο τομής. Από το σημείο αυτό και πάνω εντοπίζεται το 71% των παιδιών που θεωρούνται από την παιδαγωγό ότι αντιμετωπίζουν βέβαια ή πιθανά προβλήματα συμπεριφοράς. Ενώ μόλις το 5,1% των παιδιών που οι παιδαγωγοί τους θεωρούν ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς εντοπίζεται εσφαλμένα (false alarms). Επιπλέον, φάνη-

Σχήμα 1

Καμπύλη ROC της συχνότητας ορθών και λανθασμένων εντοπισμών σε κάθε πιθανό σημείο διαχωρισμού

κε ότι και η παραμετρική ανάλυση της λογιστικής παλινδρόμησης έδειξε ότι ο βαθμός 14 είναι το καλύτερο δυνατό σημείο τομής, προβλέποντας το 90% των περιπτώσεων που εντοπίζονται ή δεν εντοπίζονται από τις παιδαγωγούς ως παιδιά με βέβαια ή πιθανά προβλήματα συμπεριφοράς. Ο τύπος της λογιστικής παλινδρόμησης, ο οποίος εκφράζει την πιθανότητα ένα παιδί να αντιμετωπί-

ζει προβλήματα συμπεριφοράς σύμφωνα με το βαθμό που έχει λάβει στον ΚΕΣΠΗ, είναι ο εξής: $(e^{(-4.8 + 0.35 \times \text{ΚΕΣΠΗ})} / 1 + e^{(-4.8 + 0.35 \times \text{ΚΕΣΠΗ})})$. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι από το βαθμό 14 και πάνω εντοπίζονται όλα τα παιδιά που χαρακτηρίστηκαν από τις παιδαγωγούς ως παιδιά με βέβαια προβλήματα συμπεριφοράς (βλ. Πίνακα 2). Αυτό δείχνει και την υψηλή ευαισθησία του ΚΕΣΠΗ ως

Πίνακας 2

Κατανομή (απόλυτες και σχετικές συχνότητες) των βαθμών του ΚΕΣΠΗ ως προς τη γενική εκτίμηση των παιδαγωγών αναφορικά με την ανησυχία τους για τη συμπεριφορά ή την προσαρμογή του παιδιού

Βαθμοί ΚΕΣΠΗ	Εκτίμηση παιδαγωγών					
	Σίγουρα ανησυχούν		Πιθανόν ανησυχούν		Δεν ανησυχούν	
	f	%	f	%	f	%
Κάτω από 14	0	0	13	43	167	95
Από 14 και πάνω	14	100	17	57	9	5

Πίνακας 3
Συντελεστές συμφωνίας kappa του Cohen μεταξύ των βαθμολογητριών στις ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ

α/α	Ερωτήσεις	Συντελεστής kappa (N = 50)
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	0.58***
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	0.34**
3	Διάσπαση προσοχής	0.45***
4	Ανυπακοή/απειθεία	0.43***
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.51***
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.74***
7	Εκρήξεις θυμού	0.27*
8	Μοναχικότητα	0.65***
9	Ευαισθησία	0.55***
10	Εριστικές τάσεις	0.71***
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.50***
12	Γκρίνια	0.26
13	Τάση να ενοχλείς του άλλους	0.53***
14	Απομόνωση από παιδαγωγούς	0.79***
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.61***
16	Τρόμος/φόβος	0.44***
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.66***
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.31*
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.76***
20	Ψευδολογία	0.47***
21	Τάση για κλοπή	0.48***
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.30*
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.52***
24	Διάφορες συνήθειες	0.06

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

προς τον εντοπισμό των παιδιών που θεωρούνται με βεβαιότητα προβληματικά από τις παιδαγωγούς τους.

Αξιοπιστία

Συμφωνία μεταξύ βαθμολογητριών. Ο ΚΕΣΠΗ για 50 υποκείμενα συμπληρώθηκε από 10 ζεύγη παιδαγωγών που εργάζονταν σε ολοήμερες προσχολικές τάξεις. Στον Πίνακα 3 φαίνε-

ται ότι στις περισσότερες ερωτήσεις οι εκτιμήσεις των βαθμολογητριών εμφανίζουν πολύ καλούς βαθμούς συμφωνίας kappa του Cohen (Norusis, 1993), οι οποίοι υπερβαίνουν το 0.40. Επίσης, φαίνεται ότι σχεδόν όλοι οι βαθμοί συμφωνίας είναι στατιστικά σημαντικοί, εκτός από τους βαθμούς συμφωνίας στις ερωτήσεις 12 (γκρίνια) και 24 (διάφορες συνήθειες). Αξιοσημείωτη, όμως, είναι η ιδιαίτερα υψηλή συσχέτιση που εμφανίζεται μεταξύ των βαθμολογητριών

ως προς τη συνολική βαθμολογία του ΚΕΣΠΗ (Cohen's *kappa* = 0.84). Επίσης, κατά την ανάλυση φάνηκε ότι οι δύο παιδαγωγοί στη βαθμολογία τους σπάνια εμφάνισαν ασυμφωνία 2 βαθμών, ενώ κάπως συχνότερη ήταν η ασυμφωνία ενός βαθμού.

Επιπλέον, φάνηκε ότι είναι πολύ καλοί οι βαθμοί συμφωνίας *kappa* και αρκετά υψηλό το ποσοστό συμφωνίας μεταξύ των 2 βαθμολογητριών ως προς: α) τον προσδιορισμό των παιδιών για τη συμπεριφορά των οποίων ανησυχούν (*kappa* = 0.55, $p < 0.001$ και συμφωνία = 80%), και β) τον εντοπισμό των παιδιών που τοποθετούνται πάνω ή κάτω από το σημείο τομής (*kappa* = 0.51, $p < 0.001$ και συμφωνία = 86%). Ωστόσο, η συμφωνία των βαθμολογητριών δεν είναι αρκετά υψηλή όταν εξετάζονται οι εκτιμήσεις τους μόνο για τα παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Από τα 14 παιδιά τα οποία βαθμολογήθηκαν πάνω από το σημείο τομής τουλάχιστον από μία βαθμολογήτρια παρατηρήθηκε ότι μόνο για τα 6 παιδιά (43%) συμφωνούν και οι δύο βαθμολογήτριες. Τα υπόλοιπα 8 παιδιά δηλαδή βαθμολογήθηκαν πάνω από το σημείο τομής από τη μία βαθμολογήτρια, αλλά δε βαθμολογήθηκαν το ίδιο από τη δεύτερη βαθμολογήτρια. Επομένως, με βάση τη συνολική βαθμολογία τους, η δεύτερη βαθμολογήτρια θεώρησε ότι τα 8 παιδιά δεν παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς.

Εσωτερική συνέπεια: Η εσωτερική αξιοπιστία του ΚΕΣΠΗ σύμφωνα με το συντελεστή α του Cronbach βρέθηκε αρκετά υψηλού βαθμού (0.90). Επίσης, η εσωτερική αξιοπιστία βρέθηκε το ίδιο υψηλή στο δείγμα των αγοριών (0.90) και σε αυτό των κοριτσιών (0.89). Ομοίως, υψηλού βαθμού βρέθηκε ο συντελεστής συσχέτισης που απορρέει από τον τύπο των Spearman – Brown (0.89), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να προσδιοριστεί η αξιοπιστία με τη μέθοδο των ημικλάστων (*split-half*).

Εγκυρότητα

Εγκυρότητα φαινομενική (face validity): Για να εξεταστεί η φαινομενική εγκυρότητα (Γεωργούσης, 1999) του ΚΕΣΠΗ, η τελική του μορφή δόθηκε σε 20 έμπειρες παιδαγωγούς προσχολικής ηλικίας⁵, οι οποίες αξιολόγησαν εάν το περιεχόμενο κάθε ερώτησης είναι σχετικό με τα προβλήματα συμπεριφοράς που παρουσιάζουν τα ελληνόπουλα της προσχολικής ηλικίας στην τάξη τους. Η αξιολόγηση αυτή έγινε με μια πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = άσχετη, 2 = ελάχιστα σχετική, 3 = μετρίως σχετική, 4 = σχετική, 5 = εξαιρετικά σχετική). Οι μέσοι όροι του βαθμού εκτίμησης της ευστοχίας των ερωτήσεων για καθεμία παιδαγωγό κυμάνθηκαν από 3.58 έως 4.92, ενώ ο γενικός μέσος όρος για όλες τις παιδαγωγούς ήταν 4.25 ($T.A. = 0.35$). Τα αποτελέσματα αυτά φανερώνουν την υψηλή φαινομενική εγκυρότητα του ΚΕΣΠΗ.

Εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής (construct validity): Για να εξετασθεί η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής του ΚΕΣΠΗ, πραγματοποιήθηκε μια διερευνητική παραγοντική ανάλυση με τη μέθοδο της ανάλυσης των κύριων συνιστωσών. Επιλέχθηκε η λύση των 4 παραγόντων, οι οποίοι είχαν όλοι ιδιοτιμές πάνω από ένα (1), λαμβάνοντας υπόψη: α) το διάγραμμα των ιδιοτιμών (Cattell, 1966), β) την αρχή ότι κάθε παράγοντας πρέπει να εξηγεί τουλάχιστον το 5% της ολικής διακύμανσης των ερωτήσεων του ΚΕΣΠΗ, και γ) την αρχή ότι η τελική λύση πρέπει να είναι ερμηνεύσιμη, οικονομική, να καταλήγει σε απλή δομή και να είναι συμβατή με τα υπάρχοντα σχετικά ευρήματα για τα προβλήματα συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία. Στον Πίνακα 4 φαίνονται οι 4 παράγοντες που προέκυψαν μετά την ορθογώνια περιστροφή των αξόνων με τη μέθοδο Varimax. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε επειδή οι 4 παράγοντες δε συσχετίστηκαν ικανοποιητικά μεταξύ τους.

Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι το κριτήριο

5. Αυτές οι 20 παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας δε μετείχαν στην αξιολόγηση των 220 υποκειμένων.

Πίνακας 4
Παραγοντικές φορτίσεις των ερωτήσεων του ΚΕΣΠΗ στους τέσσερις παράγοντες της ανάλυσης
κύριων συνιστωσών με περιστροφή Varimax

α/α	Ερωτήσεις	Π1	Π2	Π3	Π4
1	Υπερκινητικότητα	0.75			
3	Διάσπαση προσοχής	0.62	0.41		
4	Ανυπακοή/απειθεία	0.83			
7	Εκρήξεις θυμού	0.69			
10	Εριστικές τάσεις	0.81			
13	Τάση να ενοχλεί τους άλλους	0.86			
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.66			
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.77			
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.73			
20	Ψευδολογία	0.74			
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.48			
2	Απόρριψη από συνομηλίκους		0.70		
6	Γλωσσικά προβλήματα		0.55		
8	Μοναχικότητα		0.68		
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του		0.70		
12	Γκρίνια		0.52	0.43	
14	Απομονωμένο από παιδαγωγούς		0.74		
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό			0.66	
9	Ευαισθησία			0.67	
16	Τρόμος/φόβος			0.73	
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό				0.73
22	Σωματικές ενοχλήσεις				0.72
24	Διάφορες συνήθειες				0.55

Π1 = Διασπαστική συμπεριφορά ($\alpha = 0.92$)

Π2 = Απομόνωση/ανωριμότητα ($\alpha = 0.82$)

Π3 = Άγχος/ανασφάλεια ($\alpha = 0.68$)

Π4 = Ψυχοσωματικά προβλήματα ($\alpha = 0.53$)

επάρκειας της δειγματοληψίας, σύμφωνα με τους Kaiser – Meyer – Olkin, είναι 0.88 και κρίνεται αρκετά ικανοποιητικό (Kim & Mueller, 1978) για να ληφθούν αξιόπιστοι παράγοντες από την παραγοντική ανάλυση. Επιπλέον, τα δεδομένα που προέρχονται από τον ΚΕΣΠΗ είναι κατάλληλα για παραγοντική ανάλυση, αφού, όπως έδει-

ξε το κριτήριο της σφαιρικότητας του Bartlett ($\chi^2(276) = 2,603.77, p < 0.001$), ο πίνακας συναφειών δεν ισούται με το 0.

Κάθε παράγοντας συγκροτήθηκε μόνο από τις ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ οι οποίες είχαν θετική φόρτιση πάνω από 0.40 και δεν παρουσίαζαν υψηλή φόρτιση σε περισσότερους από έναν πα-

ράγοντες. Η εσωτερική αξιοπιστία των 4 παραγόντων εμφανίστηκε υψηλή για τους δύο πρώτους (0.92 και 0.82 αντίστοιχα) και μέτρια για τους άλλους δύο παράγοντες (0.68 και 0.53 αντίστοιχα).

Οι 4 παράγοντες του ΚΕΣΠΗ, που ερμηνεύουν το 57.8% της ολικής διακύμανσης, είναι οι ακόλουθοι:

1) *Διασπαστική συμπεριφορά*. Ο παράγοντας αυτός, που ερμηνεύει το 32.6% της διακύμανσης, περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε προβλήματα εξωτερίκευσης, όπως είναι η υπερκινητικότητα⁶, η απείθεια, τα ξεσπάσματα θυμού.

2) *Απομόνωση/ανωριμότητα*. Ο παράγοντας αυτός, που ερμηνεύει το 13.9% της διακύμανσης, περιλαμβάνει 6 ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε προβλήματα συμπεριφοράς όπως είναι η απόρριψη από τους συνομηλίκους, η αποφυγή επαφής με συνομηλίκους ή με την παιδαγωγό, τα προβλήματα γλωσσικής επικοινωνίας, η γκρίνια.

3) *Άγχος/ανασφάλεια*: Ο παράγοντας αυτός, που ερμηνεύει το 6.2% της διακύμανσης, περιλαμβάνει 3 ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε προβλήματα συμπεριφοράς όπως είναι η εξάρτηση από την παιδαγωγό, η υπερευαίσθησία σε αλλαγές, οι έντονοι φόβοι.

4) *Ψυχοσωματικά προβλήματα*: Ο παράγοντας αυτός, που ερμηνεύει το 5% της διακύμανσης, περιλαμβάνει 3 ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε προβλήματα όρεξης για φαγητό, σωματικές ενοχλήσεις, διάφορες συνήθειες.

Όλες οι ερωτήσεις εκτός από μία φαίνεται ότι φορτίζουν σημαντικά σε τουλάχιστον έναν από τους 4 παράγοντες. Η ερώτηση που περιγράφει την κλοπή αντικειμένων από την τάξη παρουσίασε πολύ χαμηλή φόρτιση στον πρώτο παράγοντα (0,32) και στον τέταρτο παράγοντα

(0,31), γι' αυτό και δε συμπεριελήφθη σε κανέναν από τους δύο αυτούς παράγοντες. Παράλληλα, είναι αξιοσημείωτο ότι η κλοπή έχει τη χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης στα υποκείμενα, και αυτό δείχνει ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα εμφανίζεται σπάνια και δεν είναι χαρακτηριστικό πρόβλημα στην προσχολική ηλικία.

Ανάλυση ερωτήσεων

Διερευνήθηκε εάν κάθε ερώτηση μπορεί να ξεχωρίσει τα παιδιά που εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς από εκείνα που δεν εμφανίζουν. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι σε όλες τις ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ: α) Οι μέσοι όροι βαθμολογίας των παιδιών που είχαν εκτιμηθεί από την παιδαγωγό ότι κατά πάσα πιθανότητα ή με βεβαιότητα αντιμετωπίζουν πρόβλημα συμπεριφοράς ήταν σημαντικά υψηλότεροι (βλέπε Πίνακα 5) από τους αντίστοιχους μέσους όρους των παιδιών που είχαν εκτιμηθεί ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα σε όλες σχεδόν τις ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ (εκτός από την ερώτηση σχετικά με την «κλοπή»). β) Οι βαθμοί των παιδιών σε όλες τις ερωτήσεις διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ανάλογα με την κατηγοριοποίηση των παιδιών πάνω ή κάτω από το σημείο τομής της κλίμακας. Συγκεκριμένα, σε κάθε ερώτηση του ΚΕΣΠΗ οι μέσοι όροι βαθμολογίας των παιδιών που είχαν συνολική βαθμολογία από το σημείο τομής και πάνω ήταν σημαντικά υψηλότεροι από τους μέσους όρους των παιδιών που είχαν συνολική βαθμολογία κάτω από το σημείο τομής (βλέπε Πίνακα 6). Επίσης, οι δείκτες διαφοροποίησης των ερωτήσεων (Αλεξόπουλος, 1998) είναι στις περισσότερες περιπτώσεις αρκετά υψηλού βαθμού (> 0.40), όπως φαίνεται από τις συνάφειες των ερωτήσεων με την ολική βαθμολογία στον Πίνακα 7. Οι περισσότερες ερωτήσεις δείχνουν

6. Για να συγκριθούν τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης με εκείνα της μελέτης των McGuire και Richman (1986a), κατά την παραγοντική ανάλυση η ερώτηση 1 (υπερκινητικότητα - νωχελικότητα) βαθμολογήθηκε μόνο ως προς τη διάσταση της υπερκινητικότητας. Όσα παιδιά είχαν θεωρηθεί νωχελή έλαβαν το βαθμό 0 (δηλαδή μη υπερκινητικά).

Πίνακας 5

Μέσοι όροι συχνότητας των μορφών συμπεριφοράς του ΚΕΣΠΗ ως προς την εκτίμηση της παιδαγωγού για την πιθανότητα αντιμετώπισης προβλήματος συμπεριφοράς από το παιδί

α/α	Ερωτήσεις	Εκτίμηση παιδαγωγού για αντιμετώπιση προβλήματος		Mann-Whitney U
		Πιθανόν / Ναι	Όχι	
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	1.18	0.28	6.79***
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	1.27	0.36	7.99***
3	Διάσπαση προσοχής	0.98	0.26	6.59***
4	Ανυπακοή/απειθεία	1.14	0.21	7.36**
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.70	0.23	3.92***
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.43	0.16	2.76**
7	Εκρήξεις θυμού	0.59	0.29	2.96**
8	Μοναχικότητα	0.66	0.12	6.23***
9	Ευαισθησία	0.73	0.18	5.79***
10	Εριστικές τάσεις	0.64	0.27	3.61***
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.54	0.06	5.92***
12	Γκρίνια	0.57	0.07	6.71***
13	Τάση να ενοχλεί τους άλλους	0.82	0.24	5.23***
14	Απομόνωση από παιδαγωγούς	0.89	0.08	8.27***
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.50	0.08	5.36***
16	Τρόμος/φόβος	0.41	0.10	4.17***
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.98	0.30	5.33***
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.61	0.27	2.98**
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.52	0.12	4.65***
20	Ψευδολογία	0.66	0.12	5.95***
21	Τάση για κλοπή	0.09	0.04	1.39***
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.25	0.11	2.24*
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.59	0.08	6.68***
24	Συνήθειες/τικ	0.57	0.20	4.02***
	Σύνολο ΚΕΣΠΗ	16.32	4.27	8.98***
N		44	176	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

να είναι πολύ κατάλληλες, ενώ μόνο οι ερωτήσεις για τις «σωματικές ενοχλήσεις», για τον «τρόμο/φόβο» και για τα «γλωσσικά προβλήματα» δείχνουν να είναι οριακής καταλληλότητας. Είναι αξιοσημείωτο ότι καμία από τις 24 ερωτήσεις του ΚΕΣΠΗ δεν έχει αρνητική επίδραση στο μέγεθος του συντελεστή α *rho*, γεγονός που δεί-

χνει ότι όλες οι ερωτήσεις συμβάλλουν θετικά στην υψηλού βαθμού ομοιογένεια του ΚΕΣΠΗ.

Η βαθμολογία του ΚΕΣΠΗ σε σχέση με την ηλικία και το φύλο

Η σύγκριση των μέσων όρων της βαθμολο-

Πίνακας 6

Μέσοι όροι συχνότητας των μορφών συμπεριφοράς του ΚΕΣΠΗ ως προς την κατηγοριοποίηση του παιδιού πάνω ή κάτω από το σημείο τομής του ΚΕΣΠΗ

α/α	Ερωτήσεις	Κατηγοριοποίηση ως προς το σημείο τομής		Mann-Whitney U
		> 13	< 14	
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	1.23	0.29	7.56***
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	1.25	0.39	7.34***
3	Διάσπαση προσοχής	1.10	0.24	7.89***
4	Ανυπακοή/απειθεία	1.32	0.19	9.10***
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.77	0.23	4.75***
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.40	0.17	2.67**
7	Εκρήξεις θυμού	0.77	0.26	5.37***
8	Μοναχικότητα	0.65	0.14	5.87***
9	Ευαισθησία	0.82	0.17	7.07***
10	Εριστικές τάσεις	0.85	0.23	6.14***
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.62	0.05	6.91***
12	Γκρίνια	0.70	0.05	8.67***
13	Τάση να ενοχλεί τους άλλους	1.05	0.20	7.74***
14	Απομόνωση από παιδαγωγούς	0.80	0.12	6.99***
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.60	0.07	6.82***
16	Τρόμος/φόβος	0.32	0.13	2.61**
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	1.22	0.26	7.61***
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.67	0.27	3.48***
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.70	0.09	7.00***
20	Ψευδολογία	0.77	0.11	7.96***
21	Τάση για κλοπή	0.20	0.17	4.80***
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.30	0.10	3.10***
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.75	0.06	9.06***
24	Συνήθειες/τικ	0.68	0.18	5.64***
	Σύνολο ΚΕΣΠΗ	18.57	4.03	9.93***
N		40	180	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

γίας των μικρών (4-5 ετών) και των μεγάλων σε ηλικία παιδιών (5-6 ετών) έδειξε ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς δεν παρουσιάζονται με σημαντικά διαφορετική συχνότητα ανάμεσα στις δύο αυτές ομάδες παιδιών. Η σύγκριση αυτή έγινε με το μη παραμετρικό κριτήριο Mann-Whitney U, επειδή η ομάδα των μικρών παιδιών

($N = 52$) ήταν κατά πολύ μικρότερη από εκείνη των μεγάλων ($N = 168$). Ωστόσο, ανάλογες μη σημαντικές διαφορές εμφανίστηκαν και κατά τη σύγκριση των δύο ομάδων με το παραμετρικό t -κριτήριο.

Αντίθετα, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 8, αρκετά προβλήματα συμπεριφοράς εμφανίζο-

Πίνακας 7

Συνάφεια ερώτησης – ολικής βαθμολογίας και συντελεστής *alpha* εάν η ερώτηση παραλειφθεί

α/α	Ερωτήσεις	Συνάφεια ερώτησης – ολικής βαθμολογίας	Συντελεστής <i>alpha</i> αν η ερώτηση παραλειφθεί*
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	0.57	0.893
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	0.65	0.890
3	Διάσπαση προσοχής	0.67	0.889
4	Ανυπακοή/απειθεία	0.71	0.883
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.34	0.898
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.26	0.899
7	Εκρήξεις θυμού	0.48	0.895
8	Μοναχικότητα	0.48	0.895
9	Ευαισθησία	0.53	0.893
10	Εριστικές τάσεις	0.55	0.893
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.48	0.895
12	Γκρίνια	0.59	0.893
13	Τάση να ενοχλεί τους άλλους	0.61	0.891
14	Απομόνωση από παιδαγωγούς	0.51	0.894
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.60	0.893
16	Τρόμος/φόβος	0.23	0.899
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.59	0.892
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.30	0.900
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.55	0.893
20	Ψευδολογία	0.59	0.892
21	Τάση για κλοπή	0.29	0.898
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.21	0.899
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.58	0.893
24	Διάφορες συνήθειες	0.38	0.897

* Διατηρήθηκαν τρία δεκαδικά ψηφία για να φαίνονται καλύτερα οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των ερωτήσεων.

νται με σημαντικά διαφορετική συχνότητα στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι τα περισσότερα από τα προβλήματα που συγκροτούν τον παράγοντα «διασπαστική συμπεριφορά» εμφανίζονται συχνότερα στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια, ενώ μόνο οι «σωματικές ενοχλήσεις» φαίνεται ότι εμφανίζονται συχνότερα στα κορίτσια απ' ό,τι στα αγόρια.

Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η κατασκευή ενός καταλόγου ελέγχου ανίχνευσης προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας 4-6 ετών και η διερεύνηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών του καταλόγου. Ειδικότερα εξετάστηκαν η αξιοπιστία και η εσωτερική συνέπεια του καταλόγου, η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής και η φαινομενική

Πίνακας 8

Μέσοι όροι συχνότητας των μορφών συμπεριφοράς του ΚΕΣΠΗ ως προς το φύλο του παιδιού

α/α	Ερωτήσεις	Κορίτσια	Αγόρια	t-κριτήριο
1	Υπερκινητικότητα – νωχελικότητα	0.39	0.53	1.31
3	Διάσπαση προσοχής	0.24	0.54	3.88***
4	Ανυπακοή/απειθεία	0.23	0.56	3.93***
7	Εκρήξεις θυμού	0.23	0.46	3.54***
10	Εριστικές τάσεις	0.13	0.54	6.19***
13	Τάση να ενοχλεί τους άλλους	0.22	0.48	3.48**
15	Τάση για καταστροφή αντικειμένων	0.05	0.27	4.13***
17	Δυσκολία τήρησης σειράς	0.32	0.54	2.62**
19	Χυδαιολογία/άσεμνες χειρονομίες	0.09	0.31	3.53***
20	Ψευδολογία	0.19	0.25	0.85
21	Τάση για κλοπή	0.04	0.06	0.80
23	Κοροϊδία από συνομηλίκους	0.13	0.24	1.81
2	Απόρριψη από συνομηλίκους	0.52	0.57	0.61
6	Γλωσσικά προβλήματα	0.18	0.25	1.05
8	Μοναχικότητα	0.22	0.25	0.42
11	Τάση να ζει «στον κόσμο» του	0.16	0.16	0.04
12	Γκρίνια	0.15	0.19	0.73
14	Απομονωμένο από παιδαγωγούς	0.24	0.25	0.01
5	Εξαρτημένο από την παιδαγωγό	0.35	0.31	0.55
9	Ευαισθησία	0.24	0.33	1.35
16	Τρόμος/φόβος	0.19	0.13	1.18
18	Προβλήματα όρεξης για φαγητό	0.41	0.28	1.43
22	Σωματικές ενοχλήσεις	0.22	0.06	3.12**
24	Διάφορες συνήθειες	0.28	0.26	0.28
	Σύνολο ΚΕΣΠΗ	5.43	7.83	2.61*
N		106	114	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

εγκυρότητα, καθώς και η σχέση των προβλημάτων συμπεριφοράς με την ηλικία και το φύλο των παιδιών του δείγματος.

Η αξιολόγηση των παιδιών του δείγματος από τις παιδαγωγούς με την Κατάλογο Ελέγχου Συμπεριφοράς στην Προσχολική Ηλικία (ΚΕΣΠΗ) έδειξε ότι τα συχνότερα προβλήματα συμπεριφοράς που εμφανίζονται στην τάξη είναι: η απόρριψη από συνομηλίκους, η υπερκινητικότητα – νωχελικότητα, η διάσπαση προσοχής,

η δυσκολία τήρησης σειράς και η ανυπακοή/απειθεία. Όπως έχουν δείξει και άλλες μελέτες, τα προβλήματα αυτά, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη ομάδα των προβλημάτων αντικοινωνικής συμπεριφοράς, συναντώνται αρκετά συχνά στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ζουν (Behar & Stringfield, 1974. Campbell, 1995. Ladd & Profilet, 1996. Μαλικιώση-Λοϊζου & Γιαλαμάς, 2001).

Η διερεύνηση της αξιοπιστίας του ΚΕΣΠΗ έδειξε ότι πρόκειται για ένα αξιόπιστο όργανο. Τόσο η εσωτερική συνέπεια του ΚΕΣΠΗ όσο και η αξιοπιστία μεταξύ των βαθμολογητριών βρέθηκαν να είναι σε αρκετά ικανοποιητικά επίπεδα. Μάλιστα, αυτό επιβεβαιώνεται και από τη σύγκριση των συντελεστών αυτών με τους συντελεστές αξιοπιστίας άλλων παρόμοιων μελετών (Behar & Springfield, 1974. Ladd & Profilet, 1996. McGuire & Richman, 1986a). Ιδιαίτερα βρέθηκε υψηλός ο βαθμός συμφωνίας μεταξύ των παιδαγωγών ως προς τον εντοπισμό των παιδιών που ανήκουν στην ομάδα κινδύνου (πάνω από το σημείο τομής). Αξιοσημείωτο, όμως, είναι ότι ο χαμηλότερος βαθμός συμφωνίας των βαθμολογητριών βρέθηκε στις ερωτήσεις σχετικά με την «γκρίνια», τις «διάφορες συνήθειες» και τις «σωματικές ενοχλήσεις». Οι McGuire και Richman (1986a), οι οποίοι είχαν βρει ανάλογη χαμηλή συμφωνία μεταξύ των βαθμολογητών σε παρόμοιες ερωτήσεις, υποστήριξαν ότι αυτό μπορεί να οφείλεται στη διαφορετική επαφή των παιδιών με κάθε παιδαγωγό ή στη διαφορετική ερμηνεία της παιδικής συμπεριφοράς από τις/τους παιδαγωγούς.

Τα αποτελέσματα της αρχικής διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης αποκάλυψαν τέσσερις παράγοντες, οι οποίοι είναι παρόμοιοι με εκείνους που περιγράφονται σε άλλες μελέτες (Behar & Stringfield, 1974. McGuire & Richman, 1986a). Η εσωτερική αξιοπιστία των τεσσάρων παραγόντων είναι από μέτριο έως υψηλό βαθμό. Οι παράγοντες που προέκυψαν στην παρούσα μελέτη είναι: (α) διασπαστική συμπεριφορά, (β) απομόνωση/ανωριμότητα, (γ) άγχος/ανασφάλεια, και (δ) ψυχοσωματικά προβλήματα.

Στη μελέτη των McGuire και Richman (1986a), στην οποία χρησιμοποιήθηκε το PBCL, η παραγοντική ανάλυση αποκάλυψε τρεις παράγοντες, οι οποίοι είναι παρόμοιοι με τους τρεις πρώτους παράγοντες που προέκυψαν από την παρούσα μελέτη. Συγκεκριμένα, ο παράγοντας που προέκυψε από το PBCL «διαγωγή/ανησυχία/επιθετικότητα» σχετίστηκε με ερωτήσεις οι οποίες αναφέρονται σε συμπτώματα υπερκινητι-

κότητας, διάσπασης προσοχής, ενοχλητικής συμπεριφοράς, εριστικών τάσεων, εκρήξεων θυμού, τα οποία είναι παρόμοια με τα συμπτώματα που αναφέρονται στις ερωτήσεις που σχετίζονται με τον πρώτο παράγοντα της παρούσας μελέτης. Ο παράγοντας «απομόνωση/ανωριμότητα» στη μελέτη των McGuire και Richman (1986a) σχετίστηκε με ερωτήσεις οι οποίες αναφέρονται σε συμπτώματα δειλίας, απομόνωσης από συνομηλίκους και παιδαγωγούς, προβλήματα στην ομιλία ή μοναχικότητα, τα οποία είναι επίσης παρόμοια με το δεύτερο παράγοντα της παρούσας μελέτης, ενώ ο τρίτος παράγοντας «συναισθηματικότητα/δυστυχία» στη μελέτη των ίδιων ερευνητών αναφέρεται σε συμπτώματα συναισθηματικής ευαισθησίας, γκρίνιας, δυστυχίας ή εξάρτησης, τα οποία περιλαμβάνονται στον τρίτο παράγοντα της παρούσας μελέτης. Η εμφάνιση ενός τέταρτου παράγοντα κατά την ανάλυση της παραγοντικής δομής του ΚΕΣΠΗ δεν αποτελεί έκπληξη. Ο παράγοντας των ψυχοσωματικών προβλημάτων αναδείχτηκε από ερωτήσεις οι οποίες είτε δεν υπήρχαν στο PBCL (ερωτήσεις σχετικές με τα προβλήματα όρεξης για φαγητό ή με σωματικές ενοχλήσεις) είτε δε σχετίστηκαν με κανέναν παράγοντα στο PBCL (ερώτηση σχετική με τις διάφορες συνήθειες). Επομένως ο τέταρτος παράγοντας που προέκυψε δεν έρχεται σε αντίθεση με κάποιον από τους παράγοντες που εμφανίστηκαν στο PBCL, αλλά, αντίθετα, συμπληρώνει ένα κενό στην αξιολόγηση των προβλημάτων συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία.

Από την άλλη πλευρά, τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης έχουν μερικώς διαφοροποιηθεί από εκείνα άλλων μελετών. Στη μελέτη των Behar και Stringfield (1974), στην οποία χρησιμοποιήθηκε το PBQ, προέκυψαν τρεις παράγοντες. Ο πρώτος αναφερόταν σε προβλήματα επιθετικότητας, ο δεύτερος σε προβλήματα υπερκινητικότητας, ενώ ο τρίτος αναφερόταν σε προβλήματα εσωτερίκευσης, δηλαδή προβλήματα άγχους και φόβου. Ομοίως, οι κλίμακες CBS στη μελέτη των Ladd και Profilet (1996) και οι Κλίμακες Προσαρμογής για την Προσχολική

Παρέμβαση (Adjustment Scales for Preschool Intervention – ASPI) στη μελέτη της Lutz και των συνεργατών της (2002) φάνηκαν επίσης να διαφοροποιούν τον παράγοντα της επιθετικότητας από εκείνον της υπερκινητικότητας.

Ένας τέτοιος, όμως, διαχωρισμός, ενώ είναι πολύ συχνός σε μελέτες με παιδιά σχολικής ηλικίας (Μπίμπου-Νάκου, Κιοσέογλου, & Στοιγιαννίδου, 2001. Παπαθεοφίλου & συν., 1989. Roussos et al., 1999.), φαίνεται να μην υποστηρίζεται για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας (McGuire & Richman, 1986a). Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τα αποτελέσματα δύο άλλων μελετών (Fowler & Park, 1979. Prior et al., 1998). Στις μελέτες αυτές, στις οποίες χρησιμοποιήθηκε το PBQ, όπως και στη μελέτη των Behar και Stringfield (1974), για τον εντοπισμό παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα συμπεριφοράς, οι παραγοντικές αναλύσεις εντόπισαν μόνο δύο παράγοντες και παρατηρήθηκε ότι η υπερκινητικότητα δεν ήταν διαφορετικός παράγοντας από την επιθετικότητα. Συνεκτιμώντας τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις παραπάνω μελέτες με εκείνα της παρούσας μελέτης, φαίνεται ότι κατά την προσχολική ηλικία τα προβλήματα επιθετικότητας, υπερκινητικότητας και διάσπασης προσοχής αποτελούν έναν ενιαίο παράγοντα.

Ένα επίσης σημαντικό στοιχείο είναι ότι στην παρούσα μελέτη προέκυψαν τρεις παράγοντες οι οποίοι αναφέρονται σε προβλήματα εσωτερικής εσωτερικής. Όπως υποστηρίζει η Campbell (1995), είναι δύσκολος ο εντοπισμός παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα εσωτερικής. Για το λόγο αυτό η ύπαρξη στον ΚΕΣΠΗ τριών διαφορετικών διαστάσεων των προβλημάτων εσωτερικής θα συμβάλει σημαντικά στον εντοπισμό των παιδιών που παρουσιάζουν τέτοιου είδους προβλήματα. Συνήθως στη βιβλιογραφία αναφέρονται κλίμακες που περιλαμβάνουν την εκτίμηση μίας (Behar & Stringfield, 1974) ή δύο διαστάσεων των προβλημάτων εσωτερικής (Lutz et al., 2002. McGuire & Richman, 1986a). Περισσότερες από δύο διαστάσεις παρουσιάστηκαν μόνο στη μελέτη του

Achenbach (2002), στην οποία χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο των γονέων παιδιών ηλικίας 1½ έως 5 ετών.

Συνεκτιμώντας τα δεδομένα των παραγοντικών αναλύσεων, διαπιστώνεται ότι ο ΚΕΣΠΗ έχει πολύ καλή εννοιολογική εγκυρότητα και ότι είναι ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο, με το οποίο μπορούν να αξιολογηθούν τα προβλήματα συμπεριφοράς που εμφανίζουν παιδιά ηλικίας 4-6 ετών μέσα σε μια προσχολική τάξη.

Σε ό,τι αφορά τη σχέση των προβλημάτων συμπεριφοράς με το φύλο των παιδιών, τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης (βλέπε Πίνακα 8) έδειξαν ότι τα αγόρια, συγκρινόμενα με τα κορίτσια, εμφάνισαν περισσότερο προβλήματα εξωτερικής και υψηλότερη συνολική βαθμολογία στον ΚΕΣΠΗ. Αντίθετα, τα κορίτσια εμφάνισαν συχνότερα σωματικές ενοχλήσεις, οι οποίες είναι ένα από τα χαρακτηριστικά συμπτώματα των προβλημάτων εσωτερικής, κάτι το οποίο είχε παρουσιαστεί και στη μελέτη του Sourander (2001). Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης επιβεβαίωσαν προηγούμενα ευρήματα άλλων μελετών οι οποίες έχουν δείξει ότι κατά την προσχολική ηλικία τα αγόρια εκδηλώνουν συχνότερα προβλήματα εξωτερικής, ενώ υπάρχουν ελάχιστες διαφυλικές διαφοροποιήσεις ως προς την εκδήλωση προβλημάτων εσωτερικής (Behar & Stringfield, 1974. Keenan & Shaw, 1997. Ladd & Profilet, 1996. Lumley et al., 2002. Lutz et al., 2002. McGuire & Richman, 1986a. Sourander, 2001. Prior et al., 1998).

Επίσης, τα δεδομένα της παρούσας μελέτης έδειξαν ότι δε διαφέρει η συχνότητα με την οποία εμφανίζονται τα προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά ηλικίας 4-5 ετών από εκείνα που εμφανίζονται σε μεγαλύτερα παιδιά, ηλικίας 5-6 ετών. Τα ευρήματα αυτά αφενός επιβεβαιώνουν αντίστοιχα ευρήματα των Behar και Stringfield (1974), αφετέρου βρίσκονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα που καταγράφουν οι μελέτες των McGuire και Richman (1986a) και της Lutz και των συνεργατών της (2002). Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι τα υποκείμενα στις δύο τελευταίες μελέτες συγκροτήθηκαν κυρίως από παιδιά ηλι-

κίας 2-4 ετών, ενώ στην παρούσα μελέτη, καθώς και σε εκείνη των Behar και Stringfield (1974), το δείγμα συγκροτήθηκε κυρίως από παιδιά ηλικίας 4-6 ετών. Επομένως είναι πιθανόν κατά την ηλικία των 4-6 ετών οι ηλικιακές διαφορές στα προβλήματα συμπεριφοράς να μην είναι αισθητές.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι ο ΚΕΣΠΗ είναι ένα όργανο το οποίο μπορεί να ανιχνεύσει έγκυρα και αξιόπιστα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να αναφερθεί ότι στην παρούσα μελέτη, πρώτον, δε μελετήθηκε η σχέση του ΚΕΣΠΗ με κάποιο άλλο αντίστοιχο εργαλείο ανίχνευσης προβλημάτων συμπεριφοράς, ώστε να ελεγχθεί η συγχρονική εγκυρότητά του. Η συγχρονική εγκυρότητα δε μελετήθηκε επειδή, από όσα γνωρίζουμε, οι περισσότερες προσαρμογές και σταθμίσεις κλιμάκων αξιολόγησης προβλημάτων συμπεριφοράς στην Ελλάδα έχουν γίνει μόνο για παιδιά σχολικής ή εφηβικής ηλικίας, και ως εκ τούτου υπάρχει έλλειψη παρόμοιων οργάνων για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί στο μέλλον και η προγνωστική εγκυρότητα του ΚΕΣΠΗ. Τρίτον, το δείγμα της παρούσας μελέτης δε συμπεριέλαβε υποκείμενα τα οποία είχαν ήδη διαγνωστεί ως παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς (κλινικό δείγμα). Στο μέλλον η εξέταση των μορφών συμπεριφοράς που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα παιδιά και η σύγκρισή τους με τα υπόλοιπα θα προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την εγκυρότητα του ΚΕΣΠΗ. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα της παρούσας μελέτης συγκροτήθηκε μόνο από υποκείμενα αστικών περιοχών, και συνεπώς τα αποτελέσματά του μπορούν να γενικευθούν μόνο σε παιδιά με ανάλογα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Πέρα, όμως, από αυτούς τους περιορισμούς, η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός εύχρηστου εργαλείου ανίχνευσης προβλημάτων συμπεριφοράς για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ώστε οι Έλληνες παιδαγωγοί και ερευνητές να εντοπίζουν με περισσότερη ακρίβεια τα παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς

και να παρεμβαίνουν έγκαιρα και αποτελεσματικά. Ωστόσο, οι προσπάθειες θα συνεχιστούν με πιο πολυάριθμο και αντιπροσωπευτικότερο δείγμα από όλες τις περιοχές της ελληνικής επικράτειας, για να σταθμιστεί ο ΚΕΣΠΗ και να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλη την Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Achenbach, T. M. (2002). Διαπολιτισμική εφαρμογή του συστήματος Achenbach για εμπειρικά βασισμένη αξιολόγηση (Ε. Μπάρλου, Μετάφρ.). Στο Α. Ρούσσου (Επιμ.), *Θέματα ψυχομετρίας στην κλινική πράξη και έρευνα* (σ. 17-35). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1981). Behavioral problems and competencies reported by parents of normal and disturbed children aged four through sixteen. *Monographs of the society for research in child development*, 46 (Serial No 188).
- Αλεξόπουλος, Δ. (1998). *Ψυχομετρία. Σχεδιασμός και ανάλυση ερωτήσεων* (Τόμος Α'). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Bailey, D. B., & Wolery, M. (1992). *Teaching infants and preschoolers with disabilities* (2nd ed.). New Jersey: Englewood Cliffs.
- Behar, L., & Stringfield, S. (1974). The behavior rating scale for the preschool child. *Developmental Psychology*, 10, 601-610.
- Campbell, S. B. (1990). *Behavior problems in preschool children. Clinical and developmental issues*. New York: Guilford.
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: a review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 36, 113-149.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.
- Conners, C. K. (1990). *Conners rating scales manual*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-

- Health System.
- Γεωργούσης, Π. (1995). Η αξιολόγηση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. *Ελληνοχριστιανική Αγωγή*, Μάρτιος, 87-154.
- Γεωργούσης, Π. (1999). *Η μέτρηση και η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- De Moor, J. M. H., Τζουριάδου, Μ., Van Waesberghe, B. T. M., & Κοντοπούλου, Μ. (1998). Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές. Στο Ομάδα εργασίας από το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Α.Π.Θ. (Επιμ.), *Εκπαιδευτικό Υλικό για τον Α' κύκλο ημερίδων με θέμα: Μέθοδοι πρώιμης παρέμβασης (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 1.1.Ζ.2.)*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ζαφειροπούλου, Μ., Αργυρακούλη, Ε., Ρούση, Χ., Αγγελοσοπούλου, Α., Γεωργίου, Ε., & Μενεγάτου, Μ. (2003, Μάιος). Αξιολόγηση συναισθηματικών δυσκολιών και προβλημάτων συμπεριφοράς στο νηπιαγωγείο: Το ερωτηματολόγιο ελέγχου προσχολικής συμπεριφοράς. Ανακοίνωση στο 9^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Ρόδος.
- Fantuzzo, J., Stoltzfus, J., Lutz, M. N., Hamlet, H., Balraj, V., Turner C., & Mosca, S. (1999). An evaluation of the special needs referral process for low-income preschool children with emotional and behavioral problems. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(4), 465-482.
- Fowler, F. C., & Park, R. M. (1979). Factor structure of the Preschool Behavior Questionnaire in a normal population. *Psychological Reports*, 45, 599-606.
- Greenfield, P. M., & Suzuki, L. (1998). Culture and human development: Implications for parenting, education, pediatrics and mental health. In E. Sigel & K. A. Renniger (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 4, pp. 1059-1109). New York: Wiley.
- Gresham, F., & Elliott, S. (1990). *Social skills rating system*. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Herbert, M. (1992). *Ψυχολογικά προβλήματα της παιδικής ηλικίας* (Τόμος 1) (Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hinshaw, S. P., Han, S. S., Erhardt, D., & Huber, A. (1992). Internalizing and externalizing behavior problems in preschool children: Correspondence among parent and teacher ratings and behavior observations. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(2), 143-150.
- Καλαντζή-Αζίζι, Α., & Μπεζεβέγκης, Η. (1990). Αξιολόγηση από δασκάλους της προβληματικής συμπεριφοράς παιδιών σχολικής ηλικίας. *Νεοελληνική Παιδεία*, 6(21), 106-124.
- Kantowitz, B. H., Roediger III, H. L., & Elmes, D. G. (1988). *Experimental psychology. Understanding psychological research* (3rd ed.). New York: West.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin*, 121(1), 95-113.
- Kim, J.-O., & Mueller, C. (1978). *Factor analysis. Statistical methods and practical issues*. Newbury Park: Sage.
- Kohn, M. (1988). *Kohn problem checklist/Kohn social competence scale*. San Antonio, TX: The Psychological Corp.
- Κρασσανάκης, Γ. (2003). *Ψυχολογία παιδιού και εφήβου*. Ηράκλειο: Αυτοέκδοση.
- Ladd, G. W., & Profilet, S. M. (1996). The child behavior scale: A teacher-report measure of young children's aggressive, withdrawn, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32(6), 1008-1024.
- Lumley, V. A., McNeil, C. B., Herschell, A. D., & Bahl, A. B. (2002). An examination of gender differences among young children with disruptive behavior disorders. *Child Study Journal*, 32(2), 89-100.
- Lutz, M. N., Fantuzzo, J., & McDermott, P. (2002). Multidimensional assessment of emotional and behavioral adjustment problems of low-income preschool children: development and initial validation. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 338-355.

- Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ., & Γιαλαμάς, Β. (2001). Προβλήματα συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία και τρόποι αντιμετώπισής τους. *Νέα Παιδεία*, 97, 156-171.
- Μανωλίτσης, Γ. (2002). Εντοπισμός από νηπιαγωγούς παιδιών με αναπτυξιακά προβλήματα. Στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης (Επιμ.), *Ψυχοπαιδαγωγική της Προσχολικής Ηλικίας. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου* (Τόμος Α') (σ. 504-513). Ρέθυμνο: Π.Τ.Π.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης.
- McDermott, P. A. (1993). National standardization of uniform multisituational measures of child and adolescent behavior pathology. *Psychological Assessment*, 5, 413-424.
- McDonald, V. M., Tsiantis, J., Achenbach, T. M., Motti-Stefanidi, F., & Richardson, S. C. (1995). Competencies and problems reported by parents of Greek and American children, ages 6-11. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 4, 1-13.
- McGuire, J., & Richman, N. (1986a). Screening for behaviour problems in nurseries: the reliability and validity of the preschool behaviour checklist. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27(1), 7-32.
- McGuire, J., & Richman, N. (1986b). The prevalence of behavioural problems in three types of preschool group. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27(4), 455-472.
- Merrell, K. W. (1998). Assessing social skills and peer relations. Στο H. B. Vance (Ed.), *Psychological assessment of children: best practices for school and clinical settings* (2nd ed.) (pp. 246-276). New York: Wiley.
- Motti-Stefanidi, F., Tsiantis, J., & Richardson, S. C. (1993). Epidemiology of behavioral and emotional problems of primary schoolchildren in Greece. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 2, 111-118.
- Μπίμπου-Νάκου, Ι., Κιοσέογλου, Γ., & Στογιαννίδου, Α. (2001). Δυνατότητες και δυσκολίες παιδιών σχολικής ηλικίας στο οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο. *Ψυχολογία*, 8(4), 506-525.
- Norusis, M. J. (1993). *SPSS for Windows Base System User's Guide. Release 6.0*. Chicago: SPSS Inc.
- Παπαθεοφίλου, Ρ., Σώκου-Μπάδα, Κ., Μιχελogiάννης, Ι., & Παντελάκης, Σ. (1989). Σχολική επίδοση: κοινωνικοί, ψυχικοί και σωματικοί παράγοντες: ψυχική διαταραχή και σχολική επίδοση. *Ψυχολογικά Θέματα*, 1(3), 211-229.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., & Γιαννίτσας, Ν. Δ. (1999). *Ερωτηματολόγιο Διαπροσωπικής και Ενδοπροσωπικής Προσαρμογής (ΕΔΕΠ)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., & Λεούση, Χ. (1970). Διάγνωση προβληματικής συμπεριφοράς εις παιδιά. *Σχολική Υγιεινή*, 31, 119-124.
- Peterson, N. L., (1987). *Early intervention for handicapped and at-risk children*. Denver: Love Publishing Company.
- Prior, M., White, J., Merrigan, C., & Adler, R (1998). Preschool behavior problems in a multicultural Australian urban area. *Journal of Pediatric and Child Health*, 34, 164-169.
- Richman, N., Stevenson, J., & Graham, P. J. (1982). *Pre-school to school: a behavioural study*. London: Academic Press.
- Roussos, A., Karantanos, G., Richardson, C., Hartman, C., Karajiannis, D., Kyprianos, S., Lasaratou, H., Mahaira, O., Tassi, M., & Zoubou, V. (1999). Achenbach's child behavior checklist and teachers' report form in a normative sample of Greek children 6-12 years old. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8, 165-172.
- Rutter, M. (1967). A children's behaviour questionnaire for completion by teachers: preliminary findings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 8, 1-11.
- Sourander, A. (2001). Emotional and behavioural problems in a sample of Finnish three-year-olds. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 10, 98-104.
- Spodek, B., & Saracho, O. N. (1994). *Dealing with individual differences in the early childhood classroom*. New York: Longman

- Publishing Group.
- Sprafkin, J., Volpe, R. J., Gadow, K. D., Nolan, E. E., & Kelly, K. (2002). A DSM-IV – Referenced screening instrument for preschool children: the early childhood inventory – 4. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(5), 604-612.
- Stow, R. M., & Arnold, D. H., & Ortiz, C. (2000). Gender differences in the relationship of language development to disruptive behavior and peer relationships in preschoolers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 20(4), 521-536.
- Τάφα, Ε. (1997). Προσχολική παρέμβαση σε νηπιαγωγεία συνεκπαίδευσης για παιδιά με προβλήματα μάθησης ή/και συμπεριφοράς. Στο Ε. Τάφα (Επιμ.), *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς* (σ. 88-129). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Thomas, J. M., & Guskin, K. A. (2001). Disruptive behavior in young children: What does it mean? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40(1), 44-51.
- Tsiantis, J., Motti-Stefanidi, F., Richardson, S. C., Schmeck, K., & Poustka, F. (1994). Psychological problems of school-age German and Greek children: a cross-cultural study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 3, 209-219.
- Walker, D. (1973). *Socio-emotional measure for preschool and kindergarten children*. New York: Jossey Bass.
- Χατζηχρήστου, Χ., & Hopf, D. (1991). Προβλήματα συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 14-15, 107-143.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατάλογος Ελέγχου Συμπεριφοράς στην Προσχολική Ηλικία

Παρακάτω παρατίθεται ένας κατάλογος με μορφές συμπεριφοράς που παρουσιάζουν συχνά τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Παρακαλώ, βάλτε ένα σταυρό (+) στο κουτί που είναι απέναντι από τη μορφή της συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει καλύτερα το παιδί που παρατηρείτε. Εάν έχετε αμφιβολίες, επιλέξτε τη συμπεριφορά που θεωρείτε ότι εμφανίζει το παιδί συχνότερα.

α/α	Μορφές Συμπεριφοράς	
1.	Πάρα πολύ ζωηρό, στριφογυρίζει διαρκώς και κάθεται με δυσκολία. Σπάνια θα καταφέρει να ολοκληρώσει μια εργασία του. Συνεχώς αλλάζει δραστηριότητες.	☐
	Πολύ ζωηρό. Δεν μπορεί εύκολα να καθίσει, ακόμα και όταν είναι αναγκαίο.	☐
	Μερικές φορές δεν καταφέρνει να ολοκληρώσει μια εργασία του.	☐
	Δεν είναι ιδιαίτερα ζωηρό. Συνήθως κάθεται, όταν είναι αναγκαίο, και όταν αρχίζει μια εργασία του την ολοκληρώνει.	☐
	Καθόλου ζωηρό. Δείχνει ότι είναι νωχελικό και νωθρό.	☐
2.	Τα περισσότερα παιδιά δεν επιθυμούν την παρέα του και δεν παίζουν μαζί του.	☐
	Μερικά παιδιά επιθυμούν την παρέα του και παίζουν μαζί του.	☐
	Όλα τα παιδιά επιθυμούν την παρέα του και παίζουν μαζί του.	☐

-
3. Σπάνια συγκεντρώνεται για λίγα λεπτά της ώρας σε οποιαδήποτε εργασία ή παιχνίδι με το οποίο ασχολείται. ☐
 Μερικές φορές δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί σε μια εργασία ή ένα παιχνίδι για 5-10 λεπτά της ώρας. ☐
 Συνήθως είναι αρκετά συγκεντρωμένο όταν ασχολείται με μία εργασία ή ένα παιχνίδι. Η προσοχή του διαρκεί για 15 ή περισσότερα λεπτά της ώρας. ☐
-
4. Συχνά δυσκολεύεται να συμμορφωθεί με κανόνες και οδηγίες του/της νηπιαγωγού· προκαλεί προβλήματα σχεδόν κάθε μέρα (προκλητικό, ανυπάκουο, ή ενοχλεί κατά τη διάρκεια των ομαδικών δραστηριοτήτων). ☐
 Μερικές φορές είναι προκλητικό, ανυπάκουο ή είναι δύσκολο να συμμορφωθεί με κανόνες και οδηγίες του/της νηπιαγωγού. ☐
 Εύκολα συμμορφώνεται με κανόνες και οδηγίες του/της νηπιαγωγού. ☐
-
5. Συχνά δείχνει εξαρτημένο από τον/την νηπιαγωγό (π.χ. ζητάει βοήθεια χωρίς να τη χρειάζεται πραγματικά ή ακολουθεί τον/την νηπιαγωγό, όπου πάει, την περισσότερη ώρα). ☐
 Μερικές φορές δείχνει εξαρτημένο από τον/την νηπιαγωγό. ☐
 Σπάνια δείχνει εξαρτημένο από τον/την νηπιαγωγό. Φαίνεται ανεξάρτητο. ☐
-
6. Δεν μιλάει καθόλου ή μιλάει με ακατανόητο τρόπο (δεν γίνεται κατανοητό από ανθρώπους εκτός του στενού περιβάλλοντός του). ☐
 Δεν μιλάει ελληνικά με ευφράδεια, αλλά μιλάει άλλη γλώσσα. ☐
 Μερικές φορές η ομιλία του/της δεν είναι καθαρή (π.χ. τραυλίζει, έχει κακή άρθρωση κ.ά.). ☐
 Ομιλεί καθαρά. Πολύ εύκολα καταλαβαίνεις ό,τι λέει. ☐
-
7. Συχνά (τουλάχιστον 2 φορές την ημέρα και κάθε μέρα) εμφανίζει ξεσπάσματα θυμού πολύ μεγάλης διάρκειας, με τσιριχτές φωνές, κλωτσιές, χτυπήματα ή πλήρη απώλεια αυτοελέγχου. ☐
 Μερικές φορές (2-3 φορές την εβδομάδα) έχει σύντομα ξεσπάσματα θυμού (διαρκούν συνήθως λίγα λεπτά της ώρας). ☐
 Σπάνια εμφανίζει ή ποτέ δεν εμφανίζει ξεσπάσματα θυμού. ☐
-
8. Σπάνια παίζει ή ποτέ δεν παίζει με άλλα παιδιά, τείνει να τα αγνοεί. Του αρέσει να παίζει μόνο του. ☐
 Διστάζει να παίζει με τα άλλα παιδιά ή να τα προσκαλεί να παίζουν μαζί του, αλλά μερικές φορές παίζει. ☐
 Συχνά παίζει με τα άλλα παιδιά ή βρίσκει τρόπους να εισχωρήσει επιτυχώς στη συντροφιά τους. ☐
-
9. Συχνά ταραζεται πολύ εύκολα με μικροπράγματα ή με ασήμαντες αλλαγές στο καθημερινό πρόγραμμα. Είναι πολύ ευαίσθητο. Βάζει τα κλάματα με το παραμικρό. ☐
 Μερικές φορές ταραζεται με μικροπράγματα ή με ασήμαντες αλλαγές. ☐

- Σπάνια ταραάζεται ή ποτέ δεν ταραάζεται με μικροαλλαγές στο καθημερινό πρόγραμμα.
Προσαρμόζεται εύκολα. ☐
-
10. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) παλεύει, μαλώνει, χτυπά, δαγκώνει ή κλωτσά
τα άλλα παιδιά, ακόμα και όταν δεν το προκαλούν. Είναι καβγατζής. ☐
Μερικές φορές παλεύει, κλωτσάει ή χτυπά άλλα παιδιά. ☐
Σπάνια δαγκώνει, κλωτσάει, χτυπάει ή παλεύει με άλλα παιδιά. ☐
-
11. Συχνά (κάθε μέρα) ατενίζει το άπειρο ή περιφέρεται άσκοπα στην τάξη
για πολλή ώρα. Φαίνεται να ζει σε δικό του κόσμο. ☐
Μερικές φορές ατενίζει το άπειρο ή κοιτάζει με απλανές βλέμμα. ☐
Συνήθως ασχολείται με κάτι. Σπάνια περιφέρεται άσκοπα ή ατενίζει το άπειρο. ☐
-
12. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) γκρινιάζει ή φαίνεται δυστυχισμένο για αρκετό χρονικό
διάστημα (πάνω από 1 ώρα). Συνήθως δείχνει άκεφο. ☐
Μερικές φορές (1-2 φορές την εβδομάδα) κλαίει ή γκρινιάζει συνεχώς ή
φαίνεται δυστυχισμένο για ορισμένο χρονικό διάστημα (λιγότερο από 1 ώρα). ☐
Σπάνια κλαίει, γκρινιάζει ή φαίνεται δυστυχισμένο, εκτός από ελάχιστες φορές
(π.χ. όταν κουραστεί, πεινάσει ή δεν νιώθει καλά). Συνήθως δείχνει χαρωπό. ☐
-
13. Συχνά κοροϊδεύει ή πειράζει τα άλλα παιδιά και παρεμβαίνει ενοχλητικά
στις δραστηριότητές τους. ☐
Μερικές φορές κοροϊδεύει ή πειράζει τα άλλα παιδιά και παρεμβαίνει ενοχλητικά
δραστηριότητές τους. ☐
Σπάνια κοροϊδεύει ή πειράζει τα άλλα παιδιά και δεν παρεμβαίνει ενοχλητικά
στις δραστηριότητές τους. ☐
-
14. Συχνά είναι πολύ απομονωμένο από όλο το προσωπικό του νηπιαγωγείου. ☐
Μερικές φορές είναι απομονωμένο από όλο το προσωπικό του νηπιαγωγείου ή
ανταποκρίνεται μόνο σε ένα/μία συγκεκριμένο/η νηπιαγωγό. ☐
Σπάνια απομονώνεται. Επικοινωνεί με όλους. ☐
-
15. Συχνά και συνειδητά καταστρέφει παιχνίδια ή άλλα αντικείμενα του νηπιαγωγείου
(π.χ. πετάει, σπάει, χτυπάει πράγματα). ☐
Μερικές φορές καταστρέφει ενσυνειδήτητα παιχνίδια ή άλλα αντικείμενα
του νηπιαγωγείου. ☐
Δεν καταστρέφει παιχνίδια ή άλλα αντικείμενα του νηπιαγωγείου. ☐
-
16. Είναι πολύ φοβισμένο, δείχνει να τρομάζει εύκολα με πολλά αντικείμενα. ☐
Μερικές φορές είναι φοβισμένο. Εμφανίζει φόβους μέτριας έντασης και δείχνει
να τρομάζει μόνο με 1-2 αντικείμενα. ☐
Σπάνια είναι φοβισμένο, δεν εκδηλώνει έντονους φόβους. ☐
-
17. Συχνά είναι ανυπόμονο. Σχεδόν ποτέ δεν περιμένει τη σειρά του όταν συμμετέχει
σε ομαδικά παιχνίδια (π.χ. διακόπτει – εμποδίζει τις ομαδικές δραστηριότητες). ☐

Μερικές φορές δεν περιμένει τη σειρά του όταν συμμετέχει σε ομαδικά παιχνίδια ☐
 Συνήθως περιμένει υπομονητικά τη σειρά του όταν συμμετέχει σε ομαδικά παιχνίδια. ☐

18. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) κατά τη διάρκεια του γεύματος αρνείται να φάει ☐
 ή προφασίζεται ψευδοδικαιολογίες για να αποφύγει το φαγητό ή το δίνει σε άλλα παιδιά. ☐
 Μερικές φορές (1-2 φορές την εβδομάδα) κατά τη διάρκεια του γεύματος αρνείται ☐
 να φάει ή προφασίζεται ψευδοδικαιολογίες για να αποφύγει το φαγητό ή το δίνει ☐
 σε άλλα παιδιά. ☐
 Σχεδόν πάντα τρώει χωρίς προβλήματα κατά τη διάρκεια του γεύματος. ☐
 Συχνά (τουλάχιστον 2-3 φορές την εβδομάδα) κατά τη διάρκεια του γεύματος, ☐
 εκτός από το δικό του φαγητό, τρώει ή προσπαθεί να φάει και το φαγητό ☐
 των άλλων παιδιών. ☐

19. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) εκφωνεί βωμολοχίες και κάνει άσεμνες κινήσεις ☐
 (μούντζες, κινήσεις με σεξουαλικό υπονοούμενο κ.ά.) προς τα άλλα παιδιά και ☐
 προς τον/την νηπιαγωγό. ☐
 Μερικές φορές (1-2 φορές την εβδομάδα) βρίζει και κάνει άσεμνες κινήσεις ☐
 προς τα άλλα παιδιά και προς τον/την νηπιαγωγό. ☐
 Ποτέ δεν βρίζει και δεν κάνει άσεμνες κινήσεις. ☐

20. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) λέει ψέματα ή προσπαθεί να εξαπατήσει τα άλλα παιδιά ☐
 ή τον/την νηπιαγωγό. ☐
 Μερικές φορές (1-2 φορές την εβδομάδα) λέει ψέματα ή προσπαθεί να εξαπατήσει ☐
 τα άλλα παιδιά ή τον/την νηπιαγωγό. ☐
 Ποτέ δεν λέει ψέματα και ποτέ δεν προσπαθεί να εξαπατήσει τα άλλα παιδιά ☐
 ή τον/την νηπιαγωγό. ☐

21. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) «κλέβει» ή προσπαθεί να «κλέψει» αντικείμενα ☐
 από το νηπιαγωγείο ή τα άλλα παιδιά. ☐
 Μερικές φορές (3-4 φορές το μήνα) «κλέβει» ή προσπαθεί να «κλέψει» αντικείμενα ☐
 από το νηπιαγωγείο ή τα άλλα παιδιά. ☐
 Ποτέ δεν έχει «κλέψει» αντικείμενα από το νηπιαγωγείο ή από τα άλλα παιδιά. ☐

22. Συχνά (τουλάχιστον 2 φορές την εβδομάδα) έχει πονοκεφάλους ή στομαχόπονους. ☐
 Μερικές φορές (3-4 φορές το μήνα) έχει πονοκεφάλους ή στομαχόπονους. ☐
 Σπάνια ή ποτέ δεν έχει αναφέρει ότι έχει πονοκεφάλους ή στομαχόπονους. ☐

23. Συχνά (σχεδόν κάθε μέρα) το κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά. ☐
 Μερικές φορές (1-2 φορές την εβδομάδα) το κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά. ☐
 Σπάνια ή ποτέ δεν το κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά. ☐

24. ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ

Παρακαλώ εκτιμήστε καθεμία από τις συνήθειες ως εξής:

0 – δεν συμβαίνει ποτέ.

1 – συμβαίνει περιστασιακά μόνο για σύντομα χρονικά διαστήματα.

2 – συμβαίνει συχνά ή για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Λίκνισμα του σώματος δεξιά-αριστερά ή μπρος-πίσω ☐

Πιπίλισμα δαχτύλου ☐

Πιπίλισμα μπουκαλιού ☐

Ψευδοπιπίλισμα ☐

Αυνανισμός ☐

Πιπίλισμα μαλλιών ☐

Κούνημα κεφαλιού δεξιά-αριστερά ή μπρος-πίσω ☐

Άλλο (γράψτε τι) ☐

25. Σας ανησυχεί η συμπεριφορά ή η προσαρμογή του παιδιού:

Όχι ☐

Πιθανόν ☐

Ναι ☐

Checklist for screening behavioural problems in preschool children

GEORGE MANOLITSIS & EUFIMIA TAFI

University of Crete, Greece

ABSTRACT

The purpose of this study was the development of a checklist for screening behavioural problems in preschool children and the investigation of the checklist's psychometric properties. Forty four preschool teachers administered the Behaviour Checklist for Preschool Children (BCPC) to 220 children aged 4-6 years old, who attended public kindergarten classrooms in two cities of Crete. Four factors revealed from the principal components analysis: Disruptive behaviour, Isolation/Immaturity, Anxiety/Insecurity, and Psychosomatic Problems. Inter-rater reliability and internal consistency reliability have been shown to be at a high level. Moreover, results have shown that behavioural problems identified by the BCPC are influenced by the children's sex and not by their age. Particularly, boys seem to exhibit more frequently externalized behaviour problems than girls.

Key words: Behavioural problems, Preschool children, Checklist.

Address: George Manolitsis, Department of Preschool Education, University of Crete, Panepistimioupolis, 741 00 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77665, E-mail: gmanolitsis@edc.uoc.gr